

Tweedegraadslerarenopleiding

10
voor
de
leraar

Kennisbasis Fries

versie september 2017 | ingangsdatum studiejaar 2018-2019

Voorwoord

Vanaf 2016 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de lerarenopleidingen in verschillende fasen met veel enthousiasme gewerkt aan de herijking van de 62 kennisbases die sinds 2008 ontwikkeld zijn. Voor u ligt het mooie resultaat van de gezamenlijke inspanningen.

De kennisbases zijn herijkt op zowel de inhoud, het niveau als de breedte van de vakkennis. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die een inhoudelijke en vakoverstijgende verwantschap kennen. De inhoud van elke kennisbasis is uiteindelijk gevalideerd door het werkveld en externe inhoudelijke deskundigen. Het resultaat is in overeenstemming met landelijke eisen.

De lerarenopleidingen kunnen tevreden terugkijken op een periode waarin zij veel hebben gediscussieerd, geschaafd en bijgesteld. Een periode waarin lerarenopleiders intensief hebben nagedacht over hun vak, de didactiek en het minimale niveau dat een startbekwame leerkracht moet beheersen. Met de inzet van zoveel betrokken mensen wordt dit eindresultaat breed gedragen.

Al deze activiteiten hebben ook nog iets anders opgeleverd. Het bracht collega's van diverse instellingen met elkaar in contact. Ze kregen gelegenheid om met vakgenoten te discussiëren en daarmee hun eigen expertise aan te scherpen. De samenwerking geeft een impuls aan de betrokkenheid van de lerarenopleiders bij de kwaliteitsverbetering en hun professionalisering.

Permanente kwaliteitszorg is essentieel voor de maatschappelijke opdracht. De kennisbases leveren daarvoor de ijkpunten aan. Het zijn geen statische documenten en blijven met enige regelmaat bijstelling nodig hebben vanwege vakinhoudelijke veranderingen, pedagogisch-didactische eisen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht. Dat houdt het gesprek over de inhoud van de lerarenopleidingen volop in leven en draagt daarmee bij aan de kwaliteitsslag die met het ontwikkelen van de kennisbases wordt beoogd.

De lerarenopleidingen weten elkaar beter te vinden en pakken uitdagingen gezamenlijk op. Hiermee dragen zij bij aan een goede opleiding voor de nieuwe generatie leraren en het onderwijs in Nederland.

Ik dank allen die hieraan hebben bijgedragen.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Thom de Graaf', followed by a long horizontal line.

mr. Thom de Graaf,
voorzitter Vereniging Hogescholen

Inhoud

Voorwoord	2
1 Inleiding	4
2 Ontwikkeling kennisbases	5
2.1 Versterken kenniscomponent	5
2.2 Systeem van kennisborging	5
2.3 Ontwikkeling en herijking kennisbases	5
3 Toelichting en verantwoording kennisbasis tweedegraadslerarenopleiding Fries	7
3.1 Maatschappelijke context	7
3.2 Relatie met andere kennisbases	7
3.3 Verantwoording keuzes	7
3.4 Opbouw kennisdomeinen	9
4 Beschrijving kennisdomeinen	10
5 Redactie en validering	17
5.1 Redactieteam	17
5.2 Valideringsgroep	17
Bijlage	
Uitgangspunten kennisbases	18
Colofon	21

1 Inleiding

Voor u ligt de herijkte kennisbasis van de tweedegraadslerarenopleiding Fries. Deze kennisbasis beschrijft wat minimaal van een startbekwame leraar aan vakinhoud, vakspecifieke kennis en het bijbehorende niveau mag worden verwacht, ongeacht de instelling waar de student is opgeleid. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van de inhoud van deze kennisbasis.

Deze herijkte kennisbasis is geldig met ingang van het studiejaar 2018-2019 en is in eerste instantie bedoeld voor de lerarenopleiders zelf, maar ook voor hun studenten of externe belanghebbenden.

De kennisbasis is als volgt opgebouwd:

Ontwikkeling kennisbases

In het hoofdstuk *Ontwikkeling kennisbases* is algemene informatie opgenomen over de aanleiding, ontwikkeling, inhoud en herijking van de verschillende kennisbases.

Toelichting en verantwoording

In het hoofdstuk *Toelichting en verantwoording* geeft het redactieteam van de kennisbasis een toelichting op de totstandkoming van de herijkte kennisbasis en legt het verantwoording af over de gemaakte keuzes.

Beschrijving kennisdomeinen

In het hoofdstuk *Beschrijving kennisdomeinen* zijn de vakinhoudelijke en vakdidactische (sub)domeinen opgenomen evenals het minimale niveau waarop de student de (sub)domeinen moet beheersen.

Redactie en validering

In het hoofdstuk *Redactie en validering* vindt u een overzicht van de redactie- en valideringsleden die betrokken zijn geweest bij de herijking van deze kennisbasis.

In de bijlage zijn de uitgangspunten bij het herijken van de kennisbases opgenomen.

2 Ontwikkeling kennisbases

2.1 Versterken kenniscomponent

In de eerste jaren van dit millennium stond met name de kwaliteit van de kenniscomponent van de lerarenopleidingen ter discussie. Als antwoord op de brede kritiek op de vakinhoudelijke en vakdidactische kwaliteit van de lerarenopleidingen presenteerde staatssecretaris Van Bijsterveldt in 2008 de nota *Krachtig meesterschap, kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011*. De Vereniging Hogescholen onderschreef de opgenomen doelstellingen die gericht zijn op een hogere kwaliteit van de lerarenopleidingen. Eén onderdeel van de kwaliteitsagenda betreft de verbetering van de vakinhoudelijke kwaliteit van de lerarenopleidingen. 'Het eindniveau van de opleidingen wordt duidelijk vastgelegd. Hiertoe ontwikkelen de opleidingen in samenwerking met het afnemende veld een gezamenlijke kennisbasis, eindtermen en examens'.

2.2 Systeem van kennisborging

De gezamenlijke lerarenopleidingen hebben met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap afspraken gemaakt over een systeem van borging gericht op de kenniscomponent binnen de opleiding. Gekozen is voor drie instrumenten: 1. Kennisbases 2. Landelijke kennistoetsen 3. Peer-review. De resultaten komen bottom-up en in eigen beheer met de lerarenopleider als centrale factor tot stand, maar wel met een stevig en onafhankelijk toezicht. Met als uiteindelijk doel dat elke startbekwame leerkracht minimaal dezelfde vakinhoudelijke kennis en vakspecifieke bekwaamheden heeft. Alle activiteiten voor de versterking van de kenniscomponent in lerarenopleidingen zijn ondergebracht in het programma *10voordeleraar*, onder de paraplu van de Vereniging Hogescholen. Het ministerie heeft voor de ontwikkeling en implementatie van de diverse instrumenten die *10voordeleraar* inzet om haar opdracht te verwezenlijken in de periode 2008-2017 een subsidie van € 25 miljoen beschikbaar gesteld.

2.3 Ontwikkeling en herijking kennisbases

Een kennisbasis omvat de beschrijving van de vakinhoudelijke, (vak)didactische en pedagogische kennis en (vakspecifieke) vaardigheden die een student aan het eind van de opleiding moet hebben. Bij de tweedegraadslerarenopleidingen is dit verdeeld over twee kennisbases: een specifieke vakkennisbasis met bijbehorende vakdidactiek en een generieke kennisbasis. In deze laatste gaat het om de algemene pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden. Het kader van de kennisbasis legt een brede en gemeenschappelijke basis vast, maar biedt ook de individuele instelling ruimte voor een eigen profilering.

In de periode 2008-2011 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de hbo-lerarenopleidingen gezamenlijk de kennisbases ontwikkeld. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk-deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van de inhoud. In totaal zijn 62 kennisbases opgesteld. De opleidingen hebben, na validatie van de kennisbasis, hun onderwijsprogramma aangepast.

Vakinhoudelijke veranderingen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht maken het wenselijk dat iedere kennisbasis met enige regelmaat wordt beoordeeld op de inhoud en waar nodig wordt aangepast. Dit maakt ook deel uit van de afspraken met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In het studiejaar 2015-2016 is gestart met het herijken van de eerste kennisbases.

De kennisbases zijn door lerarenopleiders herijkt op zowel de inhoud, het niveau als de breedte van de vakkennis. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die inhoudelijk en vakoverstijgende verwantschap kennen. De inhoud van de kennisbases is uiteindelijk gevalideerd door het werkveld en door externe inhoudelijke deskundigen. Ze zijn daarmee in overeenstemming met landelijke eisen.

Het herijkingsproces is zodanig vormgegeven dat iedereen die betrokken is bij een vak of opleiding gevraagd of ongevraagd mee kon denken zodat er een breed draagvlak ontstaat. De kennisbasis is een weerslag van wat de lerarenopleidingen, het afnemende werkveld en het specifieke wetenschapsgebied verwacht aan inhoud en niveau van een startbekwame leraar.

Een kerngroep met lerarenopleiders van de verschillende instellingen is gestart met het inventariseren van de herijkingswensen. Deze wensen zijn samengesteld op basis van ideeën, wensen en ontwikkelingen die effect hebben op de nodige vak- en vakdidactische kennis van de aankomende leraar. De kerngroepen hebben als legitimatie collega-docenten uit de eigen instelling, de landelijke vakoverleggen, de constructieteams van de landelijke kennistoetsen en/of de peer-reviewgroepen, studenten en alumni geconsulteerd. De ervaring met de implementatie van de bestaande versie van de kennisbasis is hierbij een belangrijk referentiepunt geweest.

De herijkingswensen zijn vervolgens getoetst aan de laatste wetenschappelijke inzichten binnen het vak, aan de ontwikkelingen in het werkveld en aan veranderingen op het gebied van beleid. Het definitieve herijkingsvoorstel is vastgesteld door een vaststellingscommissie waarin onder andere het landelijk directeurenoverleg tweedegraadslerarenopleidingen (ADEF) en het afnemende werkveld is vertegenwoordigd. Hun specifieke taak was erop toe te zien dat de vastgestelde procedure juist is gevolgd. Zo hebben ze bijvoorbeeld bekeken of alle belanghebbenden afdoende zijn gehoord en of de gemaakte keuzes voldoende zijn toegelicht.

De schrijfgroep is na vaststelling van het herijkingsvoorstel door de vaststellingscommissie aan de slag gegaan met het herschrijven van de kennisbasis. Onder leiding van het landelijk directeurenoverleg tweedegraadslerarenopleidingen (ADEF) is het opgeleverde concept gevalideerd door vertegenwoordigers van het werkveld, van de wetenschap en van eventuele vakverenigingen. Voor een aantal kennisbases is ook het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) geraadpleegd. Na verwerking van de opmerkingen zijn de herijkte kennisbases met een positief advies van het landelijk directeurenoverleg door de *Stuurgroep lerarenopleidingen* vastgesteld.

3 Toelichting en verantwoording kennisbasis tweedegraadslerarenopleiding Fries

3.1 Maatschappelijke context

De kennisbasis voor de tweedegraadslerarenopleiding Frysk (Fries) beschrijft de kennis van het vak en van de vakdidactiek die leraren Frysk nodig hebben om bekwaam verklaard te worden en om verantwoord en adequaat vakonderwijs in het (v)mbo en de onderbouw van het havo/vwo te kunnen verzorgen. De term *kennis* wordt hier opgevat als een verzamelbegrip voor theoretische, methodische en praktische kennis, dus zowel kennis als vaardigheden.

Het doel van de kennisbasis is te komen tot een landelijke minimumnorm voor de vakkennis en de beheersing van de vakdidactiek op tweedegraadsniveau. Elke instelling heeft daarbinnen de vrijheid om zich te profileren door onderwerpen uit de kennisbasis een meer of minder prominente rol in het curriculum te geven en door doelstellingen na te streven die niet in de kennisbasis zijn opgenomen.

3.2 Relatie met andere kennisbases

Het curriculum van de tweedegraadslerarenopleiding Frysk is gebaseerd op twee kennisbases die samen het fundament voor goed leraarschap vormen. Naast de hier beschreven vakspecifieke kennisbasis Fries is in de generieke kennisbasis voor de tweedegraadslerarenopleidingen de conceptuele kennis vastgelegd die de startbekwame docent aan het einde van de opleiding moet hebben. Het gaat specifiek om 'het weten' met betrekking tot het leren en het zich verder kunnen ontwikkelen in het beroep van leraar: het meesterschap van de docent.

In het herijkingsproces van de kennisbasis heeft er meerdere keren afstemming met de schrijfgroepen van de andere talen plaatsgevonden, met name over de domeinen 1. *Taalvaardigheden* en 4. *Vakdidactiek*.

Deze vakspecifieke kennisbasis zorgt, daar waar dat van toepassing is, ook voor doorlopende leerlijnen. Hier geldt dat specifiek voor de kennisbasis van de vakmaster Frysk en het vak Frysk dat op de pabo wordt verzorgd.

3.3 Verantwoording keuzes

In 2011 is de eerste kennisbasis Fries voor de tweedegraadslerarenopleidingen van kracht geworden. In 2015 is opdracht gegeven tot herijking om het geheel vanwege landelijke en politieke ontwikkelingen te actualiseren. Hierbij speelde het belang mee van een verheldering van inhoud, structuur en doelbeschrijvingen. Daarnaast was de opdracht om te komen tot meer samenhang en afstemming met de andere talen en rekening te houden met de structuur van de kennisbasis voor de vakmaster. Na voorwerk door een kerngroep heeft de schrijfgroep de kennisbasis uiteindelijk herschreven.

De lerarenopleiding Frysk is zowel op bachelorniveau als op masterniveau een 'eenpitter' en heeft dus geen andere opleidingsvestigingen in het land. Hierdoor is

het onmogelijk om landelijk te overleggen. Dit nadeel wordt gecompenseerd door de instelling van een zogenoemde 'werkveldadviescommissie'. Deze bekijkt standaard en kritisch eens per drie jaar de kennisbases bachelor en master, en stelt aanpassingen voor. De werkveldadviescommissie bestaat uit vertegenwoordigers vanuit de academische wetenschap Provincie Fryslân, het voortgezet onderwijs onderbouw, het voortgezet onderwijs bovenbouw, het meertalig onderwijs, de beroepsvereniging VLLT, studenten en alumni. Aan deze werkveldcommissie is gevraagd om een oordeel te geven over de actualiteit en uitvoerbaarheid van de kennisbases Fries bachelor en master. Zo leverde ze een bijdrage aan de kwaliteitsborging en -verbetering van de beide kennisbases en van de opleiding tot handelingsbekwame docent Frysk. De herijkingswensen van de werkveldadviescommissie zijn overeengekomen met de docenten Frysk die werkzaam zijn aan de lerarenopleidingen Frysk bachelor en master. De resultaten van deze discussies waren uitgangspunt bij het herschrijven. Het herijkingsproces van de kennisbases Fries is tegelijkertijd uitgevoerd voor zowel de bachelor als de vakmaster zodat er een optimale onderlinge afstemming is bereikt. Daarnaast heeft er, zoals hiervoor is aangegeven, in het herijkingsproces van de kennisbasis meerdere keren afstemming met de schrijfgroepen van de andere talen plaatsgevonden.

De belangrijkste aandachtspunten bij het herijken waren de verduidelijking en/of aanscherping van de inhoud van de bestaande kennisbases op basis van ontwikkelingen in het vakgebied. Daarom heeft de voorbereidingscommissie vragen opgesteld, besproken en aan deskundigen uit het werkveld voorgelegd. In samenspraak met hen zijn de bachelor en master herijkt en aangepast. Dit resulteert in de voorliggende herijkte kennisbasis Fries. Deze dient als basisdocument voor de curriculumontwikkeling van de lerarenopleidingen Frysk voortgezet onderwijs voor wat betreft de bekwaamheid binnen vak- en vakdidactiek.

De herijkte kennisbasis voldoet ook aan het internationaal erkende bachelorniveau (Dublin-descriptoren) (NLQF-6) en is getoetst aan de vakinhoudelijke en vakdidactische competentie van de bekwaamheidseisen voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. Het vorige format van de kennisbasis bachelor werd zoveel mogelijk aangehouden. Deze was gebaseerd op de eindexameneisen vmbo/havo/vwo.

3.4 Opbouw kennisdomeinen

De kennisbasis kent de volgende domeinen:

Domein 1: Taalvaardigheden	
1.1	Vaardigheden
1.2	Fries in de klas
1.3	Vertalen
1.4	Interferenties en norm
Domein 2: Taalbeschouwing en taalkundige kennis: taalstructuren en welgevormdheid	
2.1	Algemene taalkunde
2.2	Ontleden
2.3	Fonetiek en fonologie
2.4	Morfologie
2.5	Syntaxis
2.6	Semantiek
2.7	Lexicologie
2.8	Meertaligheid
Domein 3: Sociaal-culturele kennis van de doeltaal	
3.1	Kennis van land en samenleving
3.2	Geschiedenis en geografie
3.3	Literatuur en cultuur
3.4	Taalsociologie, taalhouding en taalgedrag
3.5	Taal en cultuur van de andere Frieslanden
3.6	Intercultureel bewustzijn
Domein 4: Vakdidactiek: het schoolvak Fries	
4.1	Onderwijsdoelen en leerlijnen
4.2	Beginsituatie en aansluiting
4.3	Onderwijsproces: leeractiviteiten, leermiddelen en werkvormen
4.4	Leren van taal, ook in meertalige situaties
4.5	Toetsing en evaluatie
4.6	Doeltaal als voertaal
4.7	Opvattingen over het schoolvak Fries
Domein 5: Vakdidactiek: differentiatie naar doelgroepen	
5.1	Meertalige klassen
5.2	Fries voor niet-Friestaligen
5.3	Didactiek van meertalig onderwijs Nederlands-Engels-Fries
5.4	Plaats van het Fries, Nederlands en Engels in meertalige scholen en in meertalige stromen
5.5	Taalbeleid

4 Beschrijving kennisdomeinen

Domein 1: Taalvaardigheden	
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden
Subdomein 1.1: Vaardigheden	
1.1 ERK-niveau C1 geldt voor alle (deel-)vaardigheden (zie www.europeestaalportfolio.nl en www.erk.nl).	Skriuwfeardigens: Skriuw in dosintehantlieding by it lessepakket Kultuer / Taalkunde / Taalfeardichheden. Ferantwurdzje ûnderwerp, oanpak, beoardieling. Soargje dat de lesserige foar oare dosinten goed brûkber wurdt.
Subdomein 1.2: Fries in de klas	
1.2.1 Is in staat om Fries als voertaal en instructietaal te gebruiken.	By in staaazebesite sil spesjaal sjoen wurde nei dyn behearsking fan it Frysk, yn de klasse, op it (digitale) boerd en by it evt. gebrûk fan oare elektroanyske helpmiddels.
1.2.2 Is in staat om uiteenlopende Friese teksten te schrijven.	Do reagearrest op in ynstjoerd stik yn de krante, dêr't yn sein wurdt dat meartalich ûnderwiis tefolle tiid en dus tefolle jild kostet. Lis yn ynstjoerd stikfoar LC út wat de foardielen binne fan meartalich ûnderwiis.
Subdomein 1.3: Vertalen	
1.3.1 Weet hoe men uiteenlopende soorten teksten uit het Fries in het Nederlands vertaalt en vice versa.	Set it ûndersteande kranteberjocht yn it Frysk oer.
1.3.2 Heeft een basiskennis van relevante principes uit de vertaalwetenschap.	
1.3.3 Kan vertalingen bewerken voor verschillende doelgroepen.	Set it ûndersteande artikeltsje twa kear oer: ien kear foar it Afûk-tydskrift De Moanne en ien kear foar it jongereintydskrift Linkk. Ljochtsje de ferskillen tusken de twa oersettingen ta.
Subdomein 1.4: Interferenties en norm	
1.4.1 Heeft brede kennis van interferenties en van de theoretische achtergrond daarvan. Kan interferenties in een tekst aanwijzen en kritisch commentariëren.	De studint moat yn in Fryske tekst de ynterferinsjes oanwize en oanjaan hoe akseptabel oft se neffens him binne.
1.4.2 Heeft kennis van de taalnorm en van de relativiteit daarvan. Weet van de normproblematiek van het Fries.	De studint kin ferskillende arguminten foar en tsjin it brûken fan beskate foarmen neame en útlizze wêrom't er dy foarm yn in beskate tekst wol of net brûke soe.
1.4.3 Kent de dialectische verscheidenheid en de acceptabiliteit van dialectvormen.	Do litst learlingen in tekst foarlêze dêr't it wurd "foarke" yn stiet. Hokker útspraken kinst ferwachtsje en hoe reagearrest dêrop?
1.4.4 Kan zijn eigen norm bepalen en deze met argumenten verantwoorden.	De studint set in jongereinferhaal yn it Frysk oer en jout arguminten foar syn taalgebrûk.

Domein 2: Taalbeschouwing en taalkundige kennis: taalstructuren en welgevormdheid	
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden
Subdomein 2.1: Algemene taalkunde	
2.1.1 Beschikt over kennis van algemene begrippen in de taalkunde.	Neam fiif taalbeskriuwingsnivo's en jou op elk nivo in grammatikale regel foar it Frysk.
2.1.2 Heeft weet van standaardisering en dialectologie in het algemeen en in Friesland in het bijzonder.	In studint freget: "Is it Frysk no in taal of in dialekt?" Jou in nuansearre antwurd oan 'e hân fan it model fan Einar Haugen.
2.1.3 Heeft weet van de ontwikkelingsgeschiedenis van het Fries en verwante talen.	Neam fiif skaaimerken fan de Ingweoanske fariëteiten.
2.1.4 Heeft weet van de belangrijkste begrippen uit de sociolinguïstiek en pragmatiek.	Lis út wat Grice bedoelt mei it gearwurkingsbegjinsel.
Subdomein 2.2: Ontleden	
2.2.1 Kan zinnen taal- en redkundig ontleden.	Beneam wurden en sindielen yn in stikje tekst en jou der in taljochting op: Yn de midsiuwen fearen de Friezen mei har skipkes oer de Noard- en Eastsee en ek de Ryn op om hannel te driuwen. Dêrby gyng it om produkten as slaven, pelzen, barnstien, wollen stof, glêswurk, ierdewurk en sâlt.
2.2.2 Kent de Friese, Nederlandse en Engelse namen van woordsoorten, constituenten en zinsdelen.	
2.2.3 Kan taal- en redkundig ontleden op verschillende manieren aan leerlingen uitleggen.	Jou trije manieren om de persoansfoarm fan in sin te finen.

Domein 2: Taalbeschouwing en taalkundige kennis: taalstructuren en welgevormdheid		Vervolg
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden	
Subdomein 2.3: Fonetiek en fonologie		
2.31 Weet wat fonetiek en fonologie zijn.	Jou in foarbyld fan in fonetyske en fan in fonologyske regel yn it Frysk.	
2.32 Is in staat om met behulp van IPA (Internationaal Fonetisch Alfabet) een tekst om te zetten in fonetisch schrift.	Set ûndersteande tekst om yn fonetysk skrift.	
2.33 Kent en herkent opvallende fonologische regels van het Fries en kan ze aanwijzen en benoemen. Kent de Friese, Nederlandse en Engelse fonetische en fonologische terminologie.	Ferfolchfraach: Neam de fonologyske regels dy't dêrop ynwurkje. Neam de klanken dêr't dy regels op wurkje en jou de oerflakkige foarm dy't ûntstiet nei tapassing fan dy regels.	
2.34 Heeft kennis van de opvallendste verschillen tussen de fonologische systemen van het Fries en het Nederlands en de daaruit voortkomende interferenties.	Jou fan de neikommende wurden yn IPA safolle mooglik útspraken dy't yn omgongstalich Frysk foarkomme. Jou by elke útspraak oan hoe akseptabel oftst him fynst en wêrom: prins, minst, foks, hûn, each, mûle, twa, boartsje, hoanne, god, man.	
2.35 Kent de fonologische eigenaardigheden van de Friese dialecten.		
2.36 Kan fonetisch schrift lezen en schrijven.	Skriuw de neikommende sin yn fonetysk skrift. Gean út fan de standertútspraak: It leave famke sette de grutte bok werom yn syn diel fan it hok.	
2.37 Kent manieren om uitspraakverschijnselen aan leerlingen uit te leggen.	In learling sprekt by it foarlêzen 'prins' út as /prɪns/. Hoe soest him de Standertfryske útspraak bybringe?	
Subdomein 2.4: Morfologie		
2.41 Weet wat morfologie is.	Jou in foarbyld fan in morfologyske regel yn it Frysk.	
2.42 Kent de Friese, Nederlandse en Engelse morfologische terminologie.	De studint kin Frysktalige fragen by in Nederlânsk- of Ingelsktalich artikel oer morfology yn it Frysk beantwurdzje.	
2.43 Heeft kennis van de morfologische regels van het Fries en kan die herkennen en benoemen.	Lis út op basis fan achtergrûnliteratuer wannear't men yn it Standertfrysk it efterheaksel -heid en it efterheaksel -ens brûkt.	
2.44 Heeft kennis van de opvallendste morfologische verschillen tussen het Fries en Nederlands en daaruit voortkomende interferenties.	Stel dat "spur" in Frysk wurd wie. Wat soe dêr dan it ferlytsingswurd fan wêze? Hoe wistst dat? Stel no dat "spur" in Nederlânsk wurd wie. Wat wie dan it ferlytsingswurd?	
2.45 Kent manieren om morfologische verschijnselen aan leerlingen uit te leggen.	Meitsje in opset fan in rige fan trije lessen dy't derop rjochte is om leerlingen de Standertfryske foarmen fan it ferlytsingswurd by te bringen.	
Subdomein 2.5: Syntaxis		
2.51 Weet wat syntaxis is.	Jou in foarbyld fan in syntaktyske regel út it Frysk.	
2.52 Heeft een basiskennis van structurele syntaxis.	Untleedzje sinnen yn moderne termen (N, NP, A, AP, V, VP ensfh.)	
2.53 Kent de Friese, Nederlandse en Engelse syntactische terminologie.	De studint fertelt yn it Frysk nei wat er yn in Nederlânsk- of Ingelsktalich artikel oer syntaksis lêzen hat.	
2.54 Heeft kennis van de syntactische regels van het Fries en kan die herkennen en benoemen.	Meitsje oan de hân fan foarbyldsinnen dúdlik wat in in ûnderskikkende IPI en njonkenskikkende IPI is.	
2.55 Heeft kennis van de opvallendste verschillen tussen de grammatica van het Fries en het Nederlands en van de daaruit voortkomende interferenties.	In learling freget dy hoe't er no witte kin wat goed Frysk is: "Ik soe it bêst dwaan wolle" of "Ik soe it bêst wolle dwaan". Wat is it antwurd op syn fraach?	
2.56 Kent manieren om syntactische verschijnselen aan leerlingen uit te leggen.	De studint leit oan oaren op trije ferskillende manieren in ûnderwerp út de syntaksis (bgl. tiidwurdsfolchoarder) út.	
Subdomein 2.6: Semantiek		
2.61 Weet wat semantiek is.	Beskriuw it ûndersyksfjild fan de semantyk.	
2.62 Kent de Friese, Nederlandse en Engelse semantische terminologie.	De studint lêst in Nederlânsk- of Ingelsktalich artikel en beantwurdet fragen dêroer yn it Frysk.	
2.63 Heeft kennis van de opvallendste betekenisverschillen tussen verwante woorden in het Fries en Nederlands en van de daaruit voortkomende interferenties.	Ferbetterje de neikommende sin: Lokkich wie it net muoilik om de buorkerij te finen.	
2.64 Kent manieren om semantische eigenaardigheden aan leerlingen uit te leggen.	Studinten lizze oan oaren út wat it ferskil is tusken bygelyks pleats-buorkerij, dreech-muoilik, famke-fanke.	

Domein 2: Taalbeschouwing en taalkundige kennis: taalstructuren en welgevormdheid		Vervolg
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden	
Subdomein 2.7: Lexicologie		
2.7.1 Weet welke Friese woordenboeken er zijn en hoe die gebruikt worden.	De studint krijt in wurdskattoets op basis fan <i>Taalsnipels</i> mei gebrûk fan wurdboeken by oersetopdrachten, hy moat de útspraak fan wurden opsykje.	
2.7.2 Kan leerlingen uitleggen hoe ze met de bestaande Friese woordenboeken moeten omgaan.	Untwerp in aktive les oer it gebrûk fan Fryske wurdboeken en apps foar vmbo-1.	
Subdomein 2.8: Meertaligheid		
2.8.1 Kan leerlingen (en ouders) uitleggen waarom het een voordeel is om meertalig te zijn.	Neam in kognityf, in pedagogysk-didaktysk en in maatskiplik foardiel fan meartalich basisûnderwiis. Meitsje in folder/filmke dêr'tst learlingen yn dúdlik makkest wat de foardielen binne fan mto. Skriuw in betooch en lis út watfoar didaktyske oanpak effisjint en efektyf is yn in meertalige klasse.	

Domein 3: Sociaal-culturele kennis van de doeltaal	
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden
Subdomein 3.1: Kennis van land en samenleving	
3.1.1 Kan kritisch reflecteren op het begrip 'Friese cultuur'.	Reagearje op de stelling 'Friesland is geen museum' fan Goffe Jensma. Underbou dyn betooch op basis fan twa opiniearjende artikels.
3.1.2 Beschikt over kennis van de Friese canon van de geschiedenis en van de positie van het Fries in het maatschappelijke leven door de eeuwen heen.	Yn hokker njoggentjinde-iuwske streaming groeide de belangstelling foar Fryske taal en skiednis? Is dat 'typysk Frysk'?
3.1.3 Beschikt over een uitgebreide kennis van de actualiteit in Friesland.	Meitsje op basis fan krante-artikels in gearfetting fan de wichtichste ûntjouwingen op it mêd fan it Frysk yn it fuortset ûnderwiis dit jier.
3.1.4 Heeft overzicht van de instellingen in Friesland op het gebied van taal en cultuur.	Organisearje foar dyn stúdzjegenoaten in ekskurzje nei (ynstelling) en meitsje in begeliedende folder.
3.1.5 Heeft kennis van Europese taalminoriteiten en van nationaal en internationaal taalbeleid.	Wis op 'e kaart fan Europa tsien minderheidstaalgebieten oan. Beskriuw fan fiif fan dizze gebieten de status neffens it Europeesk Hânfêst.
3.1.6 Heeft kennis van regionale, nationale en internationale netwerken en instellingen op het gebied van minderheidstalen en minderheidstalenpolitiek.	Dyn skoalle hat kontakt mei de Sorben. Organisearje in útwikseling en stel in programma op dat rjochte is op meartalichheid. By hokker ynstânsjes soest fûnsen wervje kinne om dyn aktiviteiten finansjeel mooglik te meitsjen?
Subdomein 3.2: Geschiedenis en geografie	
3.2.1 Heeft kennis van de geschiedenis, geografie en topografie van Friesland, in het bijzonder van de in de canon opgenomen personen en gebeurtenissen (zie www.11en30.nl)	Opdracht: Kies op basis fan literatuer hûndert tema's / persoanen út de Fryske skiednis en set se yn in tiidbalke.
Subdomein 3.3: Literatuur en cultuur	
3.3.1 Heeft kennis van een aantal belangrijke teksten en auteurs uit de Friese literatuur en kan deze in een cultuurhistorische context plaatsen.	Wa wiene de bruorren Halbertsma, wat is harren betsjutting foar de Fryske kultuer en literatuer?
3.3.2 Heeft kennis van cultuurhistorische ontwikkelingen in de 19 ^{de} , 20 ^{ste} en 21 ^{ste} eeuw.	Hoe falt te ferklearjen wêrom't de Bruorren Halbertsma krekt yn de twadde helte fan de njoggentjinde iuw aktyf wiene en oanhing krigen foar harren ideeën? Stiene sy allinne yn har krewearjen?
3.3.3 Heeft kennis van bronnen en bronvermelding.	Nim yn it ferslach fan dyn lesserige noaten en in boarnelist op, dy't foldogge oan akademyske standerts en APA.
3.3.4 Heeft kennis van een aantal jeugdboeken uit de leeftijdscategorie 10-16 jaar en kan deze plaatsen in een literatuurhistorische context.	Hokker sjenres komme yn de Fryske jongereinliteratuer (hast) net foar? Neam trije sjenres.
3.3.5 Heeft kennis van een aantal literaire werken voor volwassenen en kan deze plaatsen in een literatuurhistorische context.	Sykje in film (iepenloftspul) út dy't basearre is op in roman. Ferlykje beide en beskriuw oerienkomsten en ferskillen.

Domein 3: Sociaal-culturele kennis van de doeltaal		Vervolg
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden	
Subdomein 3.3: Literatuur en cultuur		Vervolg
3.36 Kan verschillende soorten literaire teksten indelen naar genre, kan de literaire waarde ervan inschatten en kan de tekst analyseren met behulp van basale analyse-instrumenten. Weet welke methoden en zienswijzen daarbij gebruikelijk zijn.	De <i>smearlappen</i> fan Anne Wadman hat as ûndertitel 'Boereroman'. Wêr ferwiist dy ûndertitel nei? Hoe sit it mei de resepsje en wurdearring fan Fryske boereromans earder en hjoeddedei? Sprekt de roman dy oan? Motivearje dyn antwurd.	
3.37 Kan literaire teksten kiezen die geschikt zijn voor gebruik in het onderwijs en lesmodellen maken.	Meitsje in lesserige foar de twadde klassen HV op basis fan in kombinaasje fan fiksionele teksten en non-fiksje. Foegje in ferantwurdiging ta (doelgroep, teksten, wurkwize). Brûk de website Lezen voor de Lijst (Frysk).	
3.38 Kan reflecteren op zijn eigen literaire ontwikkeling.	Brûk de website Lezen voor de Lijst (Frysk) en skat dyn eigen lêsnivo yn.	
Subdomein 3.4: Taalsociologie, taalhouding en taalgedrag		
3.41 Heeft kennis van modellen van taalgedrag.	Ferklearje oan 'e hân fan it akkommodaasjemodel fan Giles dat Hollânsktaligen in Frysk-Nederlânsk NCD soms ôfkarre, wylst se wol Frysk fersteane.	
3.42 Heeft inzicht in het verschijnsel meertaligheid.	Is der yn Fryslân sprake fan diglossy? Ljochtsje dyn antwurd ta.	
3.43 Heeft kennis van relevant onderzoek op het gebied van meertaligheid.	Beskriuw twa effekten fan meertaligens op de kognitive ûntwikkeling fan minsken.	
3.44 Kan kritisch reflecteren op de meertaligheid in Friesland en andere streken, nu en in het verleden, en op het menselijk gedrag dat daarmee samenhangt.	België en Fryslân wurde beide wol as meertalich gebiet oantsjut. Neam in ferskil en in oerienkomst tusken beide foarmen fan twataligens.	
3.45 Heeft kennis van modellen van meertalig onderwijs in Friesland en andere streken, nu en in het verleden.	Wat is it doel fan stapstienûnderwiis?	
Subdomein 3.5: Taal en cultuur van de andere Frieslanden		
3.51 Heeft kennis van de positie van het Fries in Duitsland en kan een kritische vergelijking maken tussen de taalverhoudingen in de drie Frieslanden.	Ferlykje de posysje fan it Frysk yn de media yn ús Fryslân mei dy yn Noard-Fryslân.	
3.52 Heeft basale kennis van streektaalen in Friesland (bijv. eilanddialekten, stadsdialekten, Stellingwerfs).	Op It Amelân wurdt gjin Frysk, mar Amelânsk praten. Wat foar soarte fan dialekt is dat?	
Subdomein 3.6: Intercultureel bewustzijn		
3.61 Is zich bewust van de eigen regionale identiteit en kan daarop reflecteren.	Wat binne faak foarkommende arguminten om ien wol of net in Fries te neamen? Hokker fan dy arguminten soesto wol/net brûke en wêrom?	
3.62 Onderkent verschillen tussen leerlingen in de moedertaal en cultuur.	Nim in skriftlike toets ôf yn de foarm fan in opstel, analysearje flaters fan learlingen. Wêrta kinst de flaters werliede?	

Domein 4: Vakdidactiek: het schoolvak Fries	
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden
Subdomein 4.1: Onderwijsdoelen en leerlijnen	
4.1.1 Kerndoelen en eindtermen: Fries havo, vwo, mbo, de relatie met lesdoelen en doorlopende leerlijnen.	Stel op in passend nivo foar vmbo-t ein klasse trije in toets op dêr'tst de behearsking fan de skriuwfeardigens yn hifkest.
4.1.2 Vaardigheden: integratie van vaardigheden en vaardigheidsdidactiek.	Meitsje in lesserige foar vmbo-t 2 oer it ûnderwerp 'tiidwurden'. Soargje dat yn dyn opdrachten alle feardichheden oan 'e oarder komme.
4.1.3 Transfervormen: transfer van voorkennis, van leer-naar leersituatie en van leer-naar toepassingsituatie.	Opdracht: Formulearje foar dyn learlingen in opdracht dy't brûkt wurde kin by Taaldoarp. de learling moat in kemping reservearje foar de klasse. Meitsje ôfspraken mei de resepsje fan de kemping oer grutte fan de groep, duer fan it ferbliuw, kosten, mooglikheden om in bûnte jûne te hâlden yn de kantine.
4.1.4 Ontwikkelingen: is op de hoogte van ontwikkelingen in het taalonderwijs en in het vak.	Kies in ûnderwerp út de aktuele aktivearjende didaktyk en hâld foar dyn kollegastudinten in koarte presintaasje..
Subdomein 4.2: Beginsituatie en aansluiting	
4.2.1 Aansluiting op het primair onderwijs: overgangsproblematiek van po naar vo, doorlopende leerlijnen.	Meitsje oan de hân fan i enkête in oersjoch fan dyn earsteklassers en meitsje har begjinsitewaasje (taaleftergrûn thús en op skoalle, skriftlike behearsking fan ferskate talen) ynsichtlik.
4.2.2 Aansluiting onderbouw - bovenbouw: doorlopende leerlijnen.	Idem - tapast op oergong ûnderbou nei boppebou.
Subdomein 4.3: Onderwijsproces: leeractiviteiten, leermiddelen en werkvormen	
4.3.1 Lesontwerp en lesuitvoering: plannen, ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van effectief en aantrekkelijk onderwijs in het vak Fries.	Meitsje in komplette lesserige oer in ûnderwerp út de Fryske kultuer. Soargje dat dyn lesserige ynbêde is yn it besteande jierprogramma fan dyn skoalle. Foegje in dosintehantlieding ta mei in útlis oer de kar foar yn ûnderwerp. Doch ek in útstel oer in toets. It is de bedoeling dat in oare dosint der sa mei oan it wurk kin.
4.3.2 Leeractiviteiten: (taal-)leerprocessen, leertheorieën, vormen van leren (samenwerkend leren), opbouw en begeleiding van week-, maand- en jaarprogramma's.	Wat foar dosint Frysk bisto? Jou dyn fizy op fak en berop (1 A-4) en ferwurke op syn minst trije aktuele boarnen yn dyn fizy.
4.3.3 Leermiddelen: overzicht van beschikbare leermiddelen, selectie, ontwikkeling en inzet van doelmatige leermiddelen, gebruik van ict.	Lis yn de dosintehantlieding by dyn lesrige kultuer út hoe't dyn lesserige him ferhâldt ta besteand lesmateriaal en hoe't er yn te passen is.
4.3.4 Taaldidactische werkvormen: taaldidactiek, inductieve en deductieve didactiek en werkvormen die recht doen aan verschillende niveau- en leerstijlen.	Stel in les op en hâldt rekken mei trije ferskillende learstilen en - dêrop oanslutend - ferskillende lesmetoades. Brûk ien aktuele teoretyske boarne.
Subdomein 4.4: Leren van taal, ook in meertalige situaties	
4.4.1 Kent verschillende taalverwervingstheorieën.	Jelle, in jonkje fan trije, hat dôve âlden dy't net prate kinne. Hy sjocht in soad telefyzje, mar syn taalgebrûk is dat fan in bern fan 2. As er op in pjutteplak komt, hat er syn achterstân yn in pear moanne ynhelle. Hokker taalwinningsteory wurdt mei dat ferhaal yllustrearre?
4.4.2 Kent de belangrijkste principes van het leren van een taal in meertalige situaties.	Bern dy't meartalich grutbrocht binne, krije in meta-linguïstysk bewustwêzen. Dat betsjut dat se earder en better neitinke kinne oer taal. Wat is dêr in foardiel fan?
4.4.3 Kent de principes van leerstofselectie en leerstofordening die passen bij onderwijs in het vak Fries.	Skriuw in jierplanning foar dyn eigen fak yn klasse x. Belûk dêryn kearndoelen en eksameneasken.
4.4.4 Kan tekortkomingen in leergangen herkennen en met zelf ontwikkeld materiaal compenseren.	De studint formulearret in lesdoel en makket mei <i>Freemwurk</i> en/of oar lesmateriaal in opset foar in les pakket.

Domein 4: Vakdidactiek: het schoolvak Fries		Vervolg
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden	
Subdomein 4.5: Toetsing en evaluatie		
4.51 Toetsconstructie: vaststellen van doelen, vraag/opdrachtformulieren, normering, efficiëntie en effectiviteit bij toetsing.	Ontwerp by in haadstik fan <i>Freemwurk</i> in toets en lis út wêrom't dy relevant, objektyf, spesifyk en effisjint is.	
4.52 Niveaubepaling: beoordeling van kennis en (deel-)vaardigheden, ERK en andere systematieken.	Op dizze toets kinst 85 punten helje. De sesuer leit by 70%. Do joust ôfrûne sifers (mei neat achter de komma). Berekkenje foar alle puntetallen tusken 40 en 85 it sifer. By hoefolle punten hat in learling in foldwaande? Bepaal op hokker ERK-nivo in learling sit dy't op dizze toets in foldwaande hellet.	
4.53 Toetsinstrumenten: taalportfolio, methodetoetsen, digitale toetsen, gebruik van ict bij het maken van toetsen.	Ontwerp by in haadstik fan <i>Freemwurk</i> in toets en lis út wêrom't dy relevant, objektyf, spesifyk en effisjint is.	
4.54 Beoordelingssystematieken: assessments, voortgangstoetsen en presentaties.	Do hast in leardoel fêststeld by dyn lesserige Taalkunde, dêr in planning en lesopsetten by makke. Meitsje no in toetsmatrijs.	
4.55 Toetsproblematiek: beoordelaarseffecten, onderwijs(on)afhankelijke toetsing.	<p>Wat is der mis mei de ûndersteande toetsfraach?</p> <p>Mei de term 'Midfrysk' ferwize wy meastal nei it ...</p> <p>a. Frysk fan de 17e en 18e iuw b. de dialekten fan Midden-Fryslân c. tuskentaal tusken Frysk en Nederlânsk d. Frysk fan de middenklasse</p>	
Subdomein 4.6: Doeltaal als voertaal		
4.61 Gebruikt Fries als voertaal in de eigen lessen en weet wanneer dit minder passend, praktisch of wenselijk is.	Stel in koart refleksjeferslach op dêr't út bliken docht wat dyn fizio is op doeltaal en fiertaal Frysk. Fansels nimst dêr dyn fizio op oarstalige learlingen yn mei. Brûk fiif aktuele boarnen en jou dy wer yn APA-styl.	
Subdomein 4.7: Opvattingen over het schoolvak Fries		
4.71 Inhoudelijke, vakdidactische en beleidsmatige ontwikkelingen in de onderbouw.	Skriuw foar fakgenoaten in nijsbrief dêr'tst yngiest op nearde ûntjouwingen.	
4.72 Taalbeleid.	Wat is taalbelied eins? Wat soe it wêze moatte? Skriuw in beleidsnotysje foar dyn eigen skoalle.	
4.73 Doelen van onderwijs en opvattingen over het schoolvak Fries.	Ried in praatsje/filmke/folder ta oer it fak Frysk dat brûke kinne soest op in âlderjûn.	
4.74 Onderzoeksresultaten met betrekking tot het schoolvak Fries.	Stel op basis fan literatuer in goede enkête op mei help wêrfan'tst antwurd krije kinst op in konkrete ûndersyksfraach.	

Domein 5: Vakdidactiek: differentiatie naar doelgroepen	
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden
Subdomein 5.1: Meertalige klassen	
5.11 Invloed van verschillende culturen op een klassen- en schoolsituatie: interetnische communicatie, intercultureel handelen, de weerslag van economische, religieuze en politieke ontwikkelingen op de schoolsituatie.	<p>Skriuw in krityske refleksje op dyn posysje en rol as learaar Frysk. Formulearje op basis fan dyn refleksje fragen dy'tst foarleist oan in dosint yn in oare skoaltaal. Skriuw op basis fan refleksje en petear in ferslach (oardel A4).</p> <p>In dosint dy't lesjout yn meartalige klassen moat him bewust wêze fan in oantal faktoaren, wol er rjochte en funksjoneel ûnderwiis fersoargje. Inkelde faktoaren binne: leeftyd, taalkontakt, ynteraksje, memmetaal, feedback, yntelliginsje, behearsking memmetaal, taaloanbod. Ferdiel de faktoaren yn yndividuele faktoaren en sosjale faktoaren.</p>
5.12 Communicatie: richtlijnen voor de communicatie met anderstalige leerlingen in en rondom de lessen.	In dosint dy't lesjout yn meartalige klassen moat him bewust wêze fan in oantal faktoaren, wol er rjochte en funksjoneel ûnderwiis fersoargje. Inkelde faktoaren binne: leeftyd, taalkontakt, ynteraksje, memmetaal, feedback, yntelliginsje, behearsking memmetaal, taaloanbod. Ferdiel de faktoaren yn yndividuele faktoaren en sosjale faktoaren.
5.13 Cultureel perspectief: individuele en sociale factoren die meespelen bij het verzorgen van gericht en functioneel onderwijs.	
5.14 Kent de argumenten die spreken voor het vak Fries op school.	
Subdomein 5.2: Fries voor niet-Friestaligen	
5.2 Problemen van niet-Friestalige leerlingen: moeilijkheden met onbekende woorden in de context en met Friese accenten en conventies.	Learling X fynt it lestich om de trijelûden út te spreken. Ontwikkelje foar him in oefening om him fierder te helpen of meitsje in oefening dy't derfoar bedoeld is om learlingen tsien leksikale hollannismen ôf te learen.

Domein 5: Vakdidactiek: differentiatie naar doelgroepen		Vervolg
Omschrijving en/of toelichting	Voorbeelden	
Subdomein 5.3: Didactiek van meertalig onderwijs Nederlands-Engels-Fries		
5.31 Kent de basisprincipes van taal- en literatuurdidactiek en van didactiek van de meertaligheid. Kent uitkomsten van actueel onderzoek.	Wat binne de risseltaten fan it ûndersyk fan Ytsma en Van Ruijven (2008) nei taalbehearsking op de trijetalige skoalle?	
5.32 Weet welk goed en modern lesmateriaal voorhanden is, kan het beoordelen en eventueel aanpassen aan eigen wensen.	Do joust in les yn in meartalige klasse, besteande út Frysk-, Nederlânsk- en oarstalige learlingen. Meitsje in les basearre op Freemwurk en beskriuw benammen de differinsjaasje dy'tst tapast yn de klasse.	
5.33 Kan door contrastieve analyse de verschillen aangeven tussen Fries, Nederlands en eventueel andere schooltalen, kan omgaan met tekortkomingen op het gebied van de taal die veroorzaakt worden door interferenties tussen moedertaal (-talen) en schooltaal (-talen).	Lis út hoe't de tiidwurdsfolchoarder yn bysinnen is yn it Nederlânsk, Frysk, Ingelsk en Dútsk. Meitsje dêrby gebrûk fan de foarkennis fan de learlingen.	
5.34 Is zich bewust van een doorlopende leerlijn Fries (Nederlands, Engels). Kan eigen bijdrage inpassen in bestaande omschrijvingen van doorlopende leerlijnen (curriculum, ERK, Anglia).	Gean nei hoe't by dy op skoalle trochgeande learlinen fan yndividuele learlingen monitord wurde. Doch op papier inkelde útstellen ta ferbettering.	
5.35 Kan collega-docenten informeren en adviseren over meertalig onderwijs Nederlands-Engels-Fries.	Meitsje 10 FAQ's mei antwurden oer meartalich ûnderwijs en gean dêrfoar yn petear mei dyn kollega-dosinten.	
Subdomein 5.4: Plaats van het Fries, Nederlands en Engels in meertalige scholen en in meertalige stromen		
5.41 Kent de status van het Fries, Nederlands en Engels in het curriculum van het tweedegraadsgebied.	Wêrút docht de status fan in fak bliken? Beargumintearje dyn antwurd.	
5.42 Kent de status van het Fries, Nederlands en Engels binnen het taalbeleid van de school.	Wat is taalbeleid krekt? Hoe wurdt der op dyn skoalle foarm oan jûn?	
5.43 Kan tussentaalverschijnselen herkennen, gepast op reageren en gericht feedback op geven.	Betink in kasus fan in learling en lis dy foar oan in fakgenoat. Hoe soest it bêste op reagearje kinne?	
5.44 Kan door contrastieve analyse de verschillen aangeven tussen het Fries, Nederlands en eventueel andere schooltalen, kan omgaan met tekortkomingen op het gebied van de taal die veroorzaakt worden door interferenties tussen moedertaal (-talen) en schooltaal (-talen).	Neam in foarbyld fan ynterferinsje (bygelyks it omdraaien fan tiidwurden) en jou in ferklearing fan it ûntstean dêrfan troch kontrastive analyse.	
Subdomein 5.5: Taalbeleid		
5.51 Kent voorbeelden en principes van taalbeleid, zowel gericht op het Nederlands, op het Fries als op meertaligheid.	Sykje trije hiel ferskillende foarbylden fan taalbeleid yn de skoalpraktyk. Beskriuw oerienkomsten en ferskillen tusken de skoallen. Wat is neffens dy effektyf taalbeleid en wêrom? Doch beliedsútstellen foar dyn eigen skoalle.	

5 Redactie en validering

5.1 Redactieteam

Naam	Hogeschool
Mevrouw dr. B.A. (Babs) Gezelle Meerburg	NHL Hogeschool
De heer drs. H.Y. (Henk) Wolf	NHL Hogeschool
Mevrouw G.A. (Gerbrich) de Jong MA	NHL Hogeschool
Mevrouw A. (Ans) Wallinga MA	NHL Hogeschool

5.2 Valideringsgroep

Naam	Functie en organisatie
De heer drs. B. (Bonno) van Dyk	Alumnus lerarenopleiding Frysk bachelor en master NHL Hogeschool, Vereniging Leraren Levende Talen
De heer prof. dr. G.T. (Goffe) Jensma	Hoogleraar Friese taal- en letterkunde, director of studies MA Multilingualism en BA Minorities & Multilingualism, Rijksuniversiteit Groningen
Mevrouw drs. S. (Sytske) de Jong	Beleidsmedewerker taal en cultuur, Provincie Fryslân
Mevrouw L. (Lysbeth) Jongbloed-Faber MA	Onderzoeker Mercator Research Centre, PhD Candidate, Fryske Akademy Leeuwarden & Maastricht University
De heer dr. R.J. (Reitze) Jonkman	- Frisist en taalsocioloog - Docent Fries voortgezet onderwijs, CSG Bogerman Sneek - Onderzoeker Lectoraat Fries en Meertaligheid in Onderwijs en Opvoeding, NHL Hogeschool en Stenden University
Mevrouw drs. L. (Lieukje) Leistra-Reidsma	- Docent Fries en geschiedenis en coördinator meertalig voortgezet onderwijs, CSG Liudger Bergum - Alumnus
Mevrouw drs. A. (Albertina) Soepboer	- Docent Fries onder- en bovenbouw, Piter Jelles Impulse in Leeuwarden - Studente deeltijd Fries bachelor, NHL Hogeschool - Schrijver
De heer prof. dr. A.P. (Arjen) Versloot	Hoogleraar Germaanse taalkunde, in het bijzonder de Duitse, Scandinavische en Friese talen, Universiteit van Amsterdam

Bijlage

Uitgangspunten kennisbases

Er zijn tussen de instellingen afspraken gemaakt over de vormgeving van de kennisbases. Alle kennisbases zijn opgezet volgens een vaste grondindeling waardoor ze onderling redelijk goed vergelijkbaar zijn. Hieronder is een aantal van deze uitgangspunten te lezen.

Minimale kennis

De kennisbases beschrijven voor alle opleidingen c.q. vakgebieden de minimaal noodzakelijke kennis die de student aan het einde van zijn opleiding moet hebben. Naar analogie van de termen zoals het SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling) gebruikt, is een kennisbasis een 'richtinggevend inhoudelijk kader voor wat studenten minimaal moeten kennen aan vakinhouden en moeten beheersen aan (vak)specifieke vaardigheden'.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen kennis van het 'schoolvak' en kennis van de 'vakdiscipline en de daarbij behorende specifieke vaardigheden'. Kennis moet daarbij worden opgevat als 'het geheel van beheersingsniveaus dat van een startbekwame leraar mag worden verwacht' en dus niet alleen feiten-reproductie (taxonomie van Bloom) of feitelijke kennis (taxonomie van Romiszowski). Kennis omvat daarom ook de vakspecifieke vaardigheden van de startbekwame leraar.

Vakkennis, vakdidactiek en pedagogisch-didactische bekwaamheden

De beroepskennis van leraren heeft wortels in twee wetenschappelijke domeinen. In de eerste plaats in het domein van het vak (vakkennisbasis), en in de tweede plaats in de kennis over leren en onderwijzen in het algemeen (de generieke kennisbasis) en het desbetreffende vak in het bijzonder (vakdidactiek). De kennisbasis omvat de beschrijving van de vakinhoudelijke, (vak)didactische en pedagogische kennis en (vakspecifieke) vaardigheden die een student moet hebben. Het geheel van vakkennisbasis en generieke kennisbasis vormt de integrale 'body of knowledge and skills' die van een startbekwame leraar minimaal mag worden verwacht. Deze vormt tevens de basis van de bekwaamheidseisen zoals vastgelegd in het beroepsregister leraar. Binnen de profileringsruimte van elke instelling kan daarnaast nog verdere (inhoudelijke) verdieping en/of verbreding worden aangebracht.

Samenhangende en doorgaande leerlijnen

Het Nederlandse onderwijsbestel kent een structuur van naast elkaar opererende en elkaar opvolgende (doorgaande) leerlijnen. Per onderwijssoort (of soorten) wordt van een leraar een bepaalde wettelijke bevoegdheid/benoembaarheid verlangd. Door de overgangen in het onderwijs krijgt de lerende vaak te maken met andere onderwijsvormen en met leraren die anders zijn opgeleid. Om in elk geval de onderwijsinhoud tussen deze onderwijssoorten op elkaar af te stemmen en op elkaar aan te laten sluiten wordt ervoor gezorgd dat parallelle en doorgaande leerlijnen in de kennisbases, daar waar dat van toepassing is, herkenbaar zijn.

De leerlijn van 4 tot 18 jaar werkt de doelstellingen van het onderwijs uit in concepten¹ voor de hele leerlijn: vanaf basisonderwijs naar onderbouw vmbo en havo/vwo, bovenbouw vmbo (uitgewerkt naar leerwegen en sectoren), bovenbouw havo en bovenbouw vwo.

Deze concepten zijn evenzeer van belang voor studenten in het hbo die zich voorbereiden op het geven van onderwijs aan deze leerlingen (studenten). Door vanuit die gedachte de leerlijn 4-18 jaar uit te bouwen tot 22 jaar zouden de aankomende leraren goed op hun toekomstige beroep voorbereid moeten zijn. De leraar in de onderbouw moet daarbij, voortbouwend op wat in het basis-onderwijs is aangeboden, zijn leerlingen verder opleiden en voorbereiden op zijn profiel- en vakkenkeuze in de bovenbouw. En hij moet samen met de collega's die in de bovenbouw lesgeven, het onderwijsprogramma van zijn instelling ontwerpen en (gedeeltelijk) uitvoeren. De docent (vakmaster) in de bovenbouw moet zijn leerlingen goed voorbereiden op het vervolgonderwijs bij andere hbo- en universitaire opleidingen. De uitbreiding van de leerlijn tot 22 jaar is dus vanuit zowel bovenstaand standpunt als vanuit het standpunt van Dublin-descriptor 1 (de kennis moet die van het daaraan voorafgaande onderwijs overstijgen) noodzakelijk. De aankomende docent kan alleen dan vanuit een breder en dieper inzicht de vakinhoud vertalen naar goed onderwijs.

Niveau

NLQF, Dublin-descriptoren en de hbo-kwalificaties beschrijven het hbo-niveau (bachelor, master) op algemeen niveau; de bekwaamheidseisen van het lerarenregister beschrijven de specifieke beroepskennis van de leraar.

De lerarenopleidingen leveren startbekwame docenten af op hbo-bachelorniveau (NLQF-6) of hbo-masterniveau (NLQF-7 niveau). Dit betekent dat een startbekwame docent, conform de Dublin-descriptoren en de algemene hbo-kwalificaties die ook het noodzakelijke niveau beschrijven van de afgestudeerde hbo-er, een brede kennis moet hebben van in elk geval het vakgebied waarin hij les gaat geven. Ook moet hij boven de stof van dat vakgebied staan. In de huidige inrichting van het onderwijs betekent dit dat ook aandacht moet worden besteed aan de verwante of aanpalende vakken van het vakgebied waarin later wordt lesgegeven. Voor de leraar in het (v)mbo betekent het dat hij de beroepsgerichte toepassingen (en de ontwikkelingen) van het vak, de beroepstaal en de beroepsgroep 'kent'.

NB *Tijdens zijn loopbaan moet de leraar zijn kennis en vaardigheden, zowel op het gebied van zijn vak als van het ambt van leraar, via bij- en nascholing op peil houden. Datgene wat daarvoor nodig is wordt door de afgestudeerde, samen met zijn werkgever en in voorkomende gevallen met de lerarenopleiding, bepaald en vormgegeven.*

¹ De leerlijn 4-18 spitst zich toe op een beperkt aantal concepten die voldoen aan de volgende vier criteria:

1. De concepten representeren gezamenlijk de breedte van de opleiding.
2. De concepten kunnen verbonden worden met recente ontwikkelingen in het vak, didactiek of pedagogiek.
3. De concepten maken het mogelijk deze kennis voor leerlingen en studenten te structureren.
4. De concepten zijn leerbaar voor de desbetreffende groepen leerlingen en studenten.

Profileringsruimte

Het kader van de kennisbasis legt een brede en gemeenschappelijke basis vast, maar biedt ook de individuele instelling voldoende ruimte voor een eigen profilering. Een kennisbasis is niet gekoppeld aan een didactisch concept en legt voor de individuele instelling of opleidingsroute wat betreft de programma-opbouw en studielast van de afzonderlijke onderdelen niets vast. De instelling is zelf verantwoordelijk voor de implementatie van de kennisbasis. Zij stelt een onderwijs- en toetsprogramma vast dat volledig recht doet aan de kennisbasis én in overeenstemming is met het eigen didactisch concept en profilering van de instelling.

Colofon

Den Haag, september 2017

Uitgave

1Ovoordeleraar, Vereniging Hogescholen

Eindredactie en vormgeving

Elan, Rijswijk

www.1Ovoordeleraar.nl

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteurs, redactie en uitgever geen aansprakelijkheid voor de gevolgen daarvan.